

شورش در خلق عالم

پیر و ترکیب بند مجتہم کاشانی و اتقباہائی

دشمنی سید الشہداء علیہ السلام

تحقیق و تالیف

عبدالحسین طالعی، محمد جواد انواری، حسین دہگانی

سرشناسه: طالعی، عبدالحسین، ۱۳۴۰.
عنوان و نام پدیدآور: شورش در خلق عالم: سیری در ترکیب بند محتشم کاشانی و استقبال‌های آن در
رنای سیدالشهدا(ع) / تألیف و تحقیق حسین درگاهی، محمد جواد انواری،
عبدالحسین طالعی.

مشخصات نشر: تهران: شمس الضحی، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۲۰۸ ص.

شابک: 978 - 600 - 8097 - 00 - 6:

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: چاپ قبلی: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات: ۱۳۷۸.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع

محتشم، علی بن احمد، ۹۹۶ق. دوازده بند -- نقد و تفسیر
حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق -- شعر -- مجموعه ها

موضوع

Hosayn ibn Ali, Imam III, 625 - 680 -- Poetry -- Collections:

موضوع

واقعہ کربلا، ۶۱ق -- شعر -- مجموعه ها

موضوع

Karbala, Battle of, Karbala, Iraq, 680 -- Poetry -- Collections:

موضوع

شعر فارسی -- قرن ۱۰ق. -- تاریخ و نقد

موضوع

Persian poetry -- 16th century -- History and criticism:

موضوع

شناسه افزوده: نواری، محمد جواد، ۱۳۴۸ -

شناسه افزوده: درگاهی، حسین، ۱۳۳۱ -

شناسه افزوده: محتشم، علی بن احمد، - ۹۹۶ق. دوازده بند. شرح

رده بندی کنگره: ۸۴۱۱۹۵ / ۵ PIR۶۱۱۴

رده بندی دیویی: ۱۸۱ / ۱۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۱ - ۲۲

شورش در خلق عالم

تألیف و تحقیق: عبدالحسین طالعی، محمد جواد انواری، حسین درگاهی

ناشر: شمس الضحی

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: پرتو شمس

چاپ: نگارش

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۸۰۹۷ - ۰۰ - ۶

صندوق پستی: تهران - ۳۱۴۱ - ۱۹۳۹۵

مراکز پخش:

- ۱) قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، واحد ۹، تلفن: ۳۷۷۳۳۴۱۳ و ۳۷۷۴۴۹۸۸
- ۲) قم، انتهای خیابان صفائیه، بعد از کوچه شماره ۳۹، پلاک ۷۵۹، طبقه دوم، فروشگاه دلیل ما، تلفن ۳۷۷۳۷۰۱۱ - ۳۷۷۳۷۰۰۱
- ۳) تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، فروشگاه دلیل ما، پلاک ۶۱، تلفن ۶۶۴۶۴۱۴۱
- ۴) مشهد، چهارراه شهداء، ضلع شمالی باغ نادری، کوچه شهید خوراکیان، مجتمع تجاری گنجینه کتاب، طبقه اول، فروشگاه دلیل ما، تلفن ۳۲۲۳۷۱۱۳ - ۵

طلیحه

شعر کریلا، فریاد کسی است که به او ظلم شده است، بلکه بالاتر، ظلم به مولای او که اولی به نفس اوست. ستمی که بر چنین کسی برود، البته دردناکتر است از ستمی که بر خود شاعر روا دارند. آن هم ستمی با آن همه اهل بیت در کمیت و کیفیت، که حق آن را جز دلهای سوخته نتوانند یافت.

شعر کریلا، فریاد بلند و جانگداز مظلوم است. یاران نور و اهل بیت رسول الله است، صلوات الله علیهم اجمعین.

شعر کریلا، وصف وسیعترین مصیبت همه اعضا داشته و آینده است که: «لا یوم کیومیک یا ابا عبدالله».

شعر کریلا، جلوه «مودت ذی القربی» از زبان صاحبان دلهای سوخته آمده است.

شعر کریلا، جوابی بر استغاثه «هل من ناصر ینصرنی» آن امام مظلوم است.

شعر کریلا، پرتو پر جلای حیات خون کریلا و کریلا بیان است.

شعر کریلا، صدای قدمهای رهروان راه منتهی به کریلاست.

شعر کریلا، وصف چهره کربه نفاق است، تا غافلان بدانند که چگونه حقیقت انکار ولایت

الهی، کفر است.

شعر کریلا، حامل لوای تویی و تبری است، که قوام فروع دین و دوام اصول شرع، مدیون این

دو اصل اصیل است.

شعر کریلا، شمشیر هماره آخته شیعه است، که به نام آن امام مظلوم و به یاد امام منصور،

پای در رکاب دارد.

شعر کربلا، فریاد عدالتخواهی انسان در طول قرون و اعصار است، که تحقق معنای عدالت را در ظاهر جامعه و باطن فرد می‌جویند و عدالت را در سلوک با خالق و مخلوق می‌یابند.

شعر کربلا، آمیزه‌ای است از کلمات آتشین، پاره‌های جگر گوینده و خواننده و شنونده که سرخی خود را از بیرق خونین سرور مظلومان به وام دارد. و تا آن بیرق خونین بر فراز قبه آن مظلوم در اهتزاز است، دل‌های محبان در سوز و گداز است.

شعر کربلا، کلامی نیست که بر کاغذی نوشته شود؛ بل آو سردی است از سینه تفتیده برآمده، که جوهر اشک دیده بر صفحه دل داغدار حک می‌شود، مرزهای زمان و مکان را می‌شکافد، در جان صاحب اهل درد می‌نشیند و جز با نفس، از سینه‌اش بر نمی‌آید.

شعر کربلا را نه رینده‌اش می‌شناسد، نه شنونده‌اش، که نه این به پای خود بدین سر منزل مقصود رسیده و نه آن هر و می‌یابند که اگر آن بزرگ بزرگوار، آن عزیزتر از جان، دل‌هاشان را آتش نمی‌زد، حرف جز آن رزی نمی‌گفتند و نمی‌سرودند و نمی‌شنودند. بی توجه صاحب عزاء، نه این می‌توانست خواند و نه آن می‌توانست نشاند بر جان.

و اینک، تو ای عزیز دلسوز!

دروازه دل را بگشا که کاروان مرثیه ساری سوگوار در راه است. قافله‌ای با لوی نام و یاد آن امام همام - زب دامن رسول - پیش می‌آید آن بین لای لای گون را در دست دارد تا قبه دل داغدار را بدان سرفراز کند. در ادب فارسی، شاید مرثیه‌ای در بزرگداشت مصیبت کربلا، چون دوازده بند محتشم کاشانی نتوان یافت؛ مرثیه‌ای که حتی در و دیوارها نیز آن اظهار عزا می‌کنند و به تعبیر محدث قمی: «مثل مصیبت حضرت ابو عبدالله^(ع) به هیچ وجه تکرار نمی‌شود؛ مرثیه‌ای که بزرگان دین و ادب نیز در اظهار عزای خود در شهادت شهیدان کربلا، استقبال آن رفته‌اند تا از این فیض عظیم بی‌بهره نباشند.

گردآورندگان این مجموعه هم خواستند نام خود را در عداد سوگواران کربلا ثبت کنند تا زمان عنایت به گلهای این گلزار، به این خس و خاراها نیز به گوشه چشمی توجه شود. از این رو، برای این که سهمی در تداوم و گسترش ادبیات عاشورا داشته باشند و هم برای این که از برکت دوازده بند محتشم طرفی بندند، به گردآوری استقبالات اقدام کردند؛ استقبالاتی که در شباهتشان به دوازده بند محتشم، حتی ضعیف‌ترینشان، خالی از لطف و سوز و زیبایی نیست، تا چه رسد به آثاری که در نوع خود بی‌بدیلند.

گردآورندگان، خود در بدایت امر تصور نداشتند که نفوذ و بسط محبوبیت و جذابیت این

شعر تا به این حدّ باشد، ولی دستیابی به استقبالات و شرحهایی که تعداد آنها از صد تجاوز می‌کند، شدّت این نفوذ و دامنه این بسط را نشان می‌دهد.

از آنجا که آوردن همه آن ترکیب‌بندها، حجم مجموعه را به چندین مجلد می‌رساند و از سویی برخی مضامین تکراری در آنها بود، دست به گزینشی ناخواسته زدیم که ضوابط آن در گفتاری جداگانه آمده است. در عین حال، فهرست کلّ ترکیب‌بندهای بررسی شده با مآخذ آنها بازگو شد تا در دسترس علاقه‌مندان باشد. و می‌دانیم که هنوز ترکیب‌بندهای دیگری وجود دارد که در زمان این تحقیق به دست نیامده و لذا در این بررسی جای نگرفته و نام آن در این فهرست نیامده است. ما نخل تحلیلی در مورد واقعه عاشورا و جایگاه شعر و شاعران در آن، شرح حالی کوتاه و مختصر از محتشم کاشانی و متن دوازده بند او نیز در شمار همین مقدّمات جای گرفت. البتّه و صد البته، باید اشاره کرد که موفقیت در این امر عظیم، مرهون الطاف خاصّه عزادار قرنهای غیبت و غریب، صاحب خه ن آن مقتول مظلوم، یعنی حضرت صاحب العصر والزمان^(ع) است. و خاضعانه امیدواریم به این جمله که از دریای رحمت حضرتش برآمده است، به همان دریا بازگردد و ذخیره‌ای باشد برای روی که «لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ».

فهرست

۱۳	ظهر روز دهم
	تحلیلی بر واقعه عاشورا و شاعران در آن
۳۵	مراحل و ضوابط گزینش اشعار
۳۹	محتشم کاشانی و ترکیب‌بند او
۴۵	فهرست گزیده منابع درباره محتشم کاشانی
۴۹	ترکیب‌بند محتشم کاشانی
۵۵	فهرست ترکیب‌بندهای دیگر
	ترکیب‌بندهای برگزیده در استقبال از ترکیب‌بند محتشم کاشانی
۱۳۵	۶۳ وحشی بافقی
۱۴۹	۶۷ حزین لاهیجی
۱۵۵	۷۱ عاشق اصفهانی
۱۶۳	۷۹ صباغی بیدگلی کاشانی
۱۶۷	۸۵ نیاز اصفهانی
۱۷۵	۸۷ وصال شیرازی
۱۸۱	۱۰۱ وفار شیرازی
۱۸۷	۱۰۹ اشراق آصفی
۱۹۱	۱۱۷ هنر جندقی
۱۹۷	۱۲۱ رضا قلی‌خان هدایت
	۱۲۷ محمودخان ملک الشعرا
	نثر تبریزی
	طرب شیرازی
	ادیب الممالک فراهانی
	ضیایی ناظم‌الملک
	مدرس اصفهانی
	غروی اصفهانی «مفتقر»
	سید موسی سبط‌الشیخ
	جلال‌الدین همایی
	امیری فیروز‌کوهی
	مشفق کاشانی